

Πρεσβεία της Ελλάδος στο Ραμπάτ
Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων

ΕΡΕΥΝΑ ΑΓΟΡΑΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΛΑΔΟ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΜΑΡΟΚΟ

Συντάκτρια: Χαρίκλεια Τοπούζη, Γραμματέας Ο.Ε.Υ. Γ΄

Ραμπάτ, Δεκέμβριος 2024

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

A. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΚΛΑΔΟΥ ΤΟΥ ΜΑΡΟΚΟΥ	4
A.1 Περιγραφή Κλάδου - Γενικά Χαρακτηριστικά	4
A.2 Κυριότερες μορφές τουρισμού στο Μαρόκο	5
A.3 Ιστορική Αναδρομή.....	7
A.3.i Επιπτώσεις της πανδημίας COVID-19 στον τουριστικό κλάδο του Μαρόκου	7
A.3.ii Αντίκτυπος του σεισμού Σεπτεμβρίου 2023 στην περιοχή Αλ Χαουζ για τον τουρισμό	7
A.4 Συγκριτική σπουδαιότητα του κλάδου.....	8
B. ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΛΑΔΟ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΜΑΡΟΚΟ..	9
B.1 Συγκεντρωτικά στοιχεία για τον κλάδο του τουρισμού στο Μαρόκο (έτη 2012-2023)	9
B.2 Αναλυτικά στατιστικά στοιχεία για τον κλάδο του τουρισμού στο Μαρόκο (έτη 2022-2023)	10
B.3 Κύρια στατιστικά στοιχεία για τον κλάδο του τουρισμού στο Μαρόκο για την περίοδο Ιανουαρίου-Οκτωβρίου 2024.....	18
Γ. ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΚΛΑΔΟ ΣΤΟ ΜΑΡΟΚΟ	23
Γ.1 Προκλήσεις για τον τουριστικό τομέα του Μαρόκου.....	23
Γ.2 Προοπτικές μαροκινού τουριστικού τομέα.....	24
Δ. ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΣΤΟ ΜΑΡΟΚΟ – ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΑ ΚΙΝΗΤΡΑ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	25
Δ.1 Επιχειρηματικό περιβάλλον στο Μαρόκο	25
Δ.2 Παράγοντες που ευνοούν την τουριστική ανάπτυξη του Μαρόκου	27
Δ.3 Επενδυτικά κίνητρα στον τομέα του τουρισμού	29

Ε. ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	32
Ε.1 Εθνική στρατηγική Μαρόκου για τον τομέα του τουρισμού.....	32
Ε.2 Θεσμικό πλαίσιο τουριστικών δραστηριοτήτων	33
ΣΤ. ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΔΙΜΕΡΟΥΣ ΘΕΣΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ	34
Ζ. ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ.....	37

A. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΚΛΑΔΟΥ ΤΟΥ ΜΑΡΟΚΟΥ

A.1 Περιγραφή Κλάδου - Γενικά Χαρακτηριστικά

Το Μαρόκο, χάρη στην γεωγραφική του θέση, την πλούσια πολιτιστική κληρονομιά, τα ποικιλόμορφα τοπία, καθώς και την πολιτική σταθερότητα, αποτελεί έναν από τους κορυφαίους τουριστικούς προορισμούς στην Αφρική και την περιοχή MENA. Η χώρα προσφέρει ποικιλία τουριστικών εμπειριών, από την ιστορική κληρονομιά των μεγάλων πόλεων, όπως του Μαρακές και της Φεζ, έως τις εναλλακτικές δραστηριότητες της Σαχάρας και των παραλιών του Ατλαντικού και της Μεσογείου. Αυτή η ποικιλομορφία δίνει στη χώρα τη δυνατότητα να προσελκύει διαφορετικές ομάδες τουριστών.

Ο τουρισμός αποτελεί έναν από τους βασικούς πυλώνες της μαροκινής οικονομίας, συνεισφέροντας καθοριστικά στο ΑΕΠ της χώρας (7%), την εισροή ξένου συναλλάγματος και τη δημιουργία θέσεων εργασίας. Τα τελευταία χρόνια, ο τουριστικός τομέας του Μαρόκου επηρεάστηκε αρνητικά από αιφνίδιους παράγοντες, κυρίως από την κρίση του Covid-19 (-80% των διεθνών επισκεπτών το 2020) και τον σεισμό στην περιοχή Αλ Ηαουζ, τον Σεπτέμβριο του 2023. Παρ' όλα αυτά, η ανθεκτικότητά του επιβεβαιώθηκε εκ νέου το 2023, όταν οι επισκέπτες έφτασαν τα 14,5 εκ., σημειώνοντας νέο εθνικό ρεκόρ.

Η χώρα έχει θέσει φιλόδοξους στόχους για περαιτέρω αύξηση του αριθμού των τουριστών τα επόμενα χρόνια, επιδιώκοντας να προσελκύσει 17,5 εκ. επισκέπτες έως το 2026 (σύμφωνα με τον Οδικό Χάρτη για τον τομέα του τουρισμού 2023-2026) και 26 εκ. επισκέπτες μέχρι το 2030. Η στρατηγική αυτή περιλαμβάνει την ενίσχυση της τουριστικής προσφοράς, την ανάπτυξη νέων αγορών και την αναβάθμιση και αύξηση των τουριστικών υποδομών. Επιπλέον, προκειμένου να ενισχύσει την ελκυστικότητά του και να προσελκύσει περισσότερες επενδύσεις στον ευρύτερο τομέα του τουρισμού, το Μαρόκο επιδιώκει να αξιοποιήσει τη δυναμική που δημιουργεί η προσεχής φιλοξενία μεγάλων διεθνών αθλητικών γεγονότων (Κύπελλο Εθνών Αφρικής 2025-2026, Παγκόσμιο Κύπελλο 2030).

Παρά ταύτα, η χώρα εξακολουθεί να καλείται να αντιμετωπίσει συγκεκριμένες προκλήσεις, οι οποίες σχετίζονται με το γεγονός ότι οι τουριστικές ροές εν πολλοίς στηρίζονται στη μαροκινή διασπορά, ο

Ξενοδοχειακός τομέας παραμένει οικονομικά εύθραυστος και ο εγχώριος τουρισμός εξακολουθεί να είναι αδύναμος.

Σε αυτό το πλαίσιο, η χώρα επενδύει συνεχώς στη βελτίωση των υπηρεσιών και της φιλοξενίας, τον εκσυγχρονισμό των τουριστικών υποδομών και τη διαρκή ανάπτυξη νέων τουριστικών προϊόντων. Οι εφαρμοζόμενες στρατηγικές ανάπτυξης θεματικού τουρισμού (π.χ. εναλλακτικός τουρισμός, πολιτιστικός τουρισμός, τουρισμός πολυτελείας) και ενίσχυσης της αεροπορικής σύνδεσης με διεθνείς αγορές, αποδεικνύουν τη δέσμευση της χώρας να ενισχύσει την τουριστική θέση της παγκοσμίως.

A.2 Κυριότερες μορφές τουρισμού στο Μαρόκο

Πολιτιστικός Τουρισμός

Ο πολιτιστικός τουρισμός αποτελεί βασικό τουριστικό προϊόν για το Μαρόκο, με την πλούσια ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά της χώρας να ελκύει εκατομμύρια επισκέπτες ετησίως. Πόλεις όπως το Μαρακές, η Φεζ, η Μεκνές και το Ραμπάτ περιλαμβάνονται στον κατάλογο της UNESCO ως μνημεία παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς. Αυτές οι πόλεις φημίζονται για τις Μεδίνες τους, τα ιστορικά κτίρια και παλάτια, και τα παραδοσιακά παζάρια (σουκ), όπου οι επισκέπτες μπορούν να βιώσουν την τοπική κουλτούρα και χειροτεχνία. Το Μαρόκο έχει δημιουργήσει αξιόλογες υποδομές για την υποστήριξη του πολιτιστικού τουρισμού, όπως μουσεία, πολιτιστικά φεστιβάλ και οργανωμένες ξεναγήσεις.

Παράκτιος Τουρισμός

Με 3.500 χιλιόμετρα ακτογραμμής, το Μαρόκο έχει αναπτύξει έναν ισχυρό παράκτιο τουρισμό που αποτελεί σημαντική πηγή εσόδων για τη χώρα. Ο τουρισμός αυτός αναπτύσσεται κυρίως σε περιοχές όπως το Αγκαντίρ, η Εσσαουίρα, η Ταγγέρη και άλλες παραθαλάσσιες πόλεις που προσφέρουν οργανωμένα τουριστικά θέρετρα, πολυτελή ξενοδοχεία και πολλές δραστηριότητες αναψυχής. Τα θέρετρα αυτά προσφέρουν υπηρεσίες υψηλών προδιαγραφών, από θαλάσσια σπορ και καταδύσεις μέχρι γήπεδα γκολφ και υπηρεσίες spa. Η σταθερή αύξηση των πτήσεων από την Ευρώπη, προς τις εν λόγω παραθαλάσσιες περιοχές, διευκολύνει την προσέλευση τουριστών. Οι τουρίστες από χώρες όπως η Γαλλία, η Γερμανία και το Ηνωμένο Βασίλειο αποτελούν τον κύριο όγκο των επισκεπτών.

Τουρισμός Περιπέτειας

Η φυσική ποικιλομορφία του Μαρόκου το καθιστά ιδανικό προορισμό για τουρίστες που αναζητούν περιπέτεια. Η οροσειρά του Άτλαντα προσφέρει ευκαιρίες για πεζοπορία, ορειβασία, και αναρρίχηση, ενώ η έρημος Σαχάρα είναι δημοφιλής για περιηγήσεις με καμήλες, οδήγηση σε αμμόλοφους και διαμονή σε σκηνές στην έρημο. Αυτή η μορφή τουρισμού ενισχύεται περαιτέρω από την ανάπτυξη τοπικών επιχειρήσεων που προσφέρουν αυθεντικές εμπειρίες και οργανωμένες δραστηριότητες σε τουριστικούς προορισμούς της ενδοχώρας. Η συνεργασία με διεθνή τουριστικά πρακτορεία έχει βοηθήσει στην ανάδειξη των συγκεκριμένων δραστηριοτήτων και την ενίσχυση της προσέλευσης τουριστών σε πιο απομακρυσμένες περιοχές του Μαρόκου.

Οικοτουρισμός

Ο οικοτουρισμός στο Μαρόκο αποτελεί έναν αναπτυσσόμενο τομέα με πολλές προοπτικές. Η χώρα έχει αρχίσει να δίνει έμφαση στη βιώσιμη ανάπτυξη και την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, προσελκύνοντας τουρίστες που επιθυμούν να βιώσουν την φύση με υπεύθυνο τρόπο. Η χώρα διαθέτει πολυάριθμα εθνικά πάρκα και προστατευόμενες περιοχές, οι οποίες προσφέρονται για πεζοπορία, παρατήρηση πουλιών, και οικολογικές δραστηριότητες. Το Εθνικό Πάρκο Souss-Massa και το Εθνικό Πάρκο Ifrane είναι δύο από τους πιο δημοφιλείς προορισμούς για τη συγκεκριμένη μορφή τουρισμού, καθώς προσφέρουν μοναδικά οικοσυστήματα και ευκαιρίες για εκπαιδευτικές εκδρομές. Οι μαροκινές Αρχές έχουν επίσης αρχίσει να προωθούν τη δημιουργία οικολογικών ξενοδοχείων και καταλυμάτων που χρησιμοποιούν ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, μειώνοντας έτσι το περιβαλλοντικό τους αποτύπωμα.

Περισσότερες πληροφορίες για τις τουριστικές επιλογές που προσφέρει το Μαρόκο μπορούν να αναζητηθούν στον επίσημο ιστότοπο του Εθνικού Γραφείου Τουρισμού του Μαρόκου ([Office National Marocain du Tourisme](#) - ONMT), το οποίο αποτελεί τον αρμόδιο κρατικό φορέα για την προβολή της χώρας ως τουριστικού προορισμού σε εγχώριους και διεθνείς τουρίστες.

A.3 Ιστορική Αναδρομή

A.3.i Επιπτώσεις της πανδημίας COVID-19 στον τουριστικό κλάδο του Μαρόκου

Η τουριστική δραστηριότητα, βασικό στοιχείο της μαροκινής οικονομίας, βρέθηκε πλήρως σε παύση λόγω της πανδημίας. Τα υγειονομικά μέτρα, με το πλήρες και παρατεταμένο κλείσιμο των συνόρων (που καταργήθηκε οριστικά το πρώτο τρίμηνο του 2022), οδήγησαν σε μια πρωτοφανή πτώση της τουριστικής δραστηριότητας: (i) οι διεθνείς αφίξεις μειώθηκαν κατά 80% το 2020, φτάνοντας τα 2,8 εκ. (έναντι 12,9 εκ. το 2019), (ii) οι διανυκτερεύσεις ακολούθησαν την ίδια πτωτική πορεία, μειούμενες κατά 72%, από 25,2 εκ. το 2019 σε 7 εκ. το 2020, (iii) τα τουριστικά έσοδα το 2020 ανήλθαν σε 36,4 δισ. DH (περίπου 3,6 δισ. €), καταγράφοντας μείωση 54% σε σχέση με το 2019.

Η υγειονομική κρίση ανέκοψε απότομα την τουριστική και εν γένει οικονομική δραστηριότητα, πλήττοντας σοβαρά τον οικονομικό ιστό της χώρας (δυσχέρειες ρευστότητας, απώλειες θέσεων εργασίας και οριστικό κλείσιμο επιχειρήσεων), παρά τις προσπάθειες του κράτους και του ιδιωτικού τομέα στο πλαίσιο του συμβολαίου-προγράμματος 2020-2022, το οποίο είχε ως στόχο την προστασία της απασχόλησης και την ενίσχυση της ανάκαμψης του τουριστικού τομέα.

A.3.ii Αντίκτυπος του σεισμού Σεπτεμβρίου 2023 στην περιοχή Αι Χαουζ για τον τουρισμό

Παρά τον σεισμό στην περιοχή Αι Χαουζ, τον Σεπτέμβριο του 2023, που επηρέασε τις κύριες τουριστικές περιοχές του Μαρόκου (Marrakech και Agadir), ο τομέας επιβεβαίωσε τη δυναμική ανάκαμψη της δραστηριότητάς του με νέο ρεκόρ για το 2023.

Οι περιοχές που επλήγησαν περισσότερο από τον σεισμό ήταν οι Marrakech-Safi και Souss-Massa, των οποίων οι πρωτεύουσες, Marrakech και Agadir, αποτελούν τα νευραλγικά κέντρα της τουριστικής δραστηριότητας στο Μαρόκο (2/3 των διανυκτερεύσεων). Αν και οι δύο πόλεις δεν υπέστησαν σοβαρές ζημιές, ο κίνδυνος γενικής απογοήτευσης των διεθνών επισκεπτών ανησύχησε σημαντικά τους τουριστικούς φορείς, οι οποίοι ήταν ήδη ευάλωτοι λόγω της υγειονομικής κρίσης.

Παρά το δυσμενές πλαίσιο, ο τομέας παρουσίασε ισχυρές επιδόσεις, με αποτέλεσμα ένα ρεκόρ επισκεψιμότητας το 2023, με 14,5 εκ. τουρίστες (+34% σε σχέση με το 2022 και +12% σε σχέση με το 2019) και έσοδα σε συνάλλαγμα που έφτασαν σχεδόν τα 105 δισ. DH (περίπου 10,5 δισ. €), παρουσιάζοντας αύξηση +12% σε σχέση με το 2022. Αυτή η δυναμική αφορά τους κύριους τουριστικούς προορισμούς, όπως Marrakech (διανυκτερεύσεις αυξημένες κατά 48%), Essaouira (+38%), Agadir (+28%). Η επαρχία Al-Haouz –επίκεντρο του σεισμού – παρουσίασε αύξηση διανυκτερεύσεων κατά 60%. Έτσι, η τουριστική δραστηριότητα απέδειξε την ανθεκτικότητά της και πλέον έχει επιστρέψει στα προ πανδημίας επίπεδα, στηριζόμενη στην επιστροφή των ξένων τουριστών, οι οποίοι αντιπροσωπεύουν το 49% των διεθνών αφίξεων (εκ των οποίων 30% Γάλλοι και 18% Ισπανοί).

A.4 Συγκριτική σπουδαιότητα του κλάδου

Ο τουρισμός αποτελεί έναν κρίσιμο τομέα για την οικονομία του Μαρόκου, καθώς αντιπροσωπεύει το 7% του ΑΕΠ, δημιουργώντας σχεδόν 550.000 άμεσες θέσεις εργασίας και πάνω από 2,5 εκ. έμμεσες θέσεις εργασίας (αν συνυπολογιστούν η χειροτεχνία και η αεροπορική μεταφορά). Περαιτέρω, αποτελεί έναν από τους βασικούς συντελεστές του ισοζυγίου πληρωμών, εξασφαλίζοντας σημαντική εισροή ξένου νομίσματος (9,7 δισ. € το 2023) για εξισορρόπηση του εξωτερικού ισοζυγίου και σχηματισμό αποθεμάτων συναλλάγματος.

Επιπλέον, ο τομέας του τουρισμού είναι ο τέταρτος βασικότερος τομέας στον οποίο κατευθύνονται οι ξένες επενδύσεις στο Μαρόκο (απόθεμα περίπου 6,2 δισ. € το 2022), μετά από τους τομείς της βιομηχανίας, των ακινήτων και των τηλεπικοινωνιών.

Απόθεμα ΑΞΕ στο Μαρόκο στον τομέα του τουρισμού (σε εκ. DH)

2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
52.724	55.189	56.132	56.696	58.674	60.474	60.702	82.102	62.575

Πηγές: Office des Changes (τελευταία διαθέσιμα στοιχεία)

Β. ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΛΑΔΟ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΜΑΡΟΚΟ

Β.1 Συγκεντρωτικά στοιχεία για τον κλάδο του τουρισμού στο Μαρόκο (έτη 2012-2023)

Μεταξύ 2012 και 2023 οι συνολικές αφίξεις στο Μαρόκο αυξήθηκαν κατά 55%, από 9,4 εκ. το 2012 σε 14,5 εκ. το 2023.

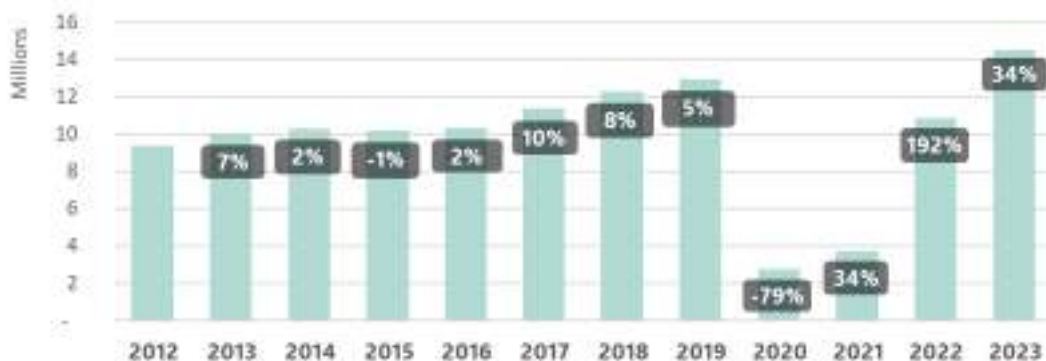
Συνολικές τουριστικές αφίξεις στο Μαρόκο 2012-2023

2012	9.375.156
2013	10.046.264
2014	10.282.944
2015	10.176.762
2016	10.331.731
2017	11.349.344
2018	12.288.708
2019	12.932.260
2020	2.777.802
2021	3.721.702
2022	10.868.863
2023	14.524.727

Πηγή: Υπουργείου Τουρισμού, Χειροτεχνίας και Κοινωνικής Οικονομίας του Μαρόκου

Κατά την περίοδο 2012-2023, με εξαίρεση τα χρόνια της πανδημίας, τόσο οι συνολικές τουριστικές αφίξεις όσο και οι τουριστικές εισπράξεις του Μαρόκου ακολούθησαν διαρκή αυξητική τάση, όπως αποτυπώνεται στους παρακάτω πίνακες.

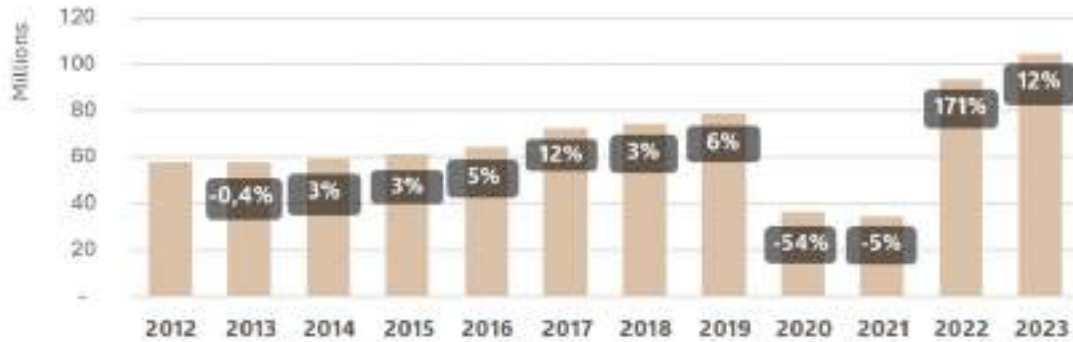
Εξέλιξη συνολικών τουριστικών αφίξεων στο Μαρόκο 2012-2023

Πηγή: Υπουργείου Τουρισμού, Χειροτεχνίας και Κοινωνικής Οικονομίας του Μαρόκου

Ταξιδιωτικές εισπράξεις σε συνάλλαγμα 2012-2023 (σε ΔΗ)

Πηγή: Υπουργείου Τουρισμού, Χειροτεχνίας και Κοινωνικής Οικονομίας του Μαρόκου

Β.2 Αναλυτικά στατιστικά στοιχεία για τον κλάδο του τουρισμού στο Μαρόκο (έτη 2022-2023)

Το 2023, ο τουριστικός τομέας της χώρας κατέγραψε εκ νέου, εξαιρετική δυναμική, καθιστώντας εμφανή την ανθεκτικότητά του. Σύμφωνα με στοιχεία του Παρατηρητηρίου Τουρισμού του Μαρόκου ([Observatoire du Tourisme](#)), κατά την περίοδο Ιανουαρίου-Δεκεμβρίου 2023, ο αριθμός των αφίξεων έφτασε ένα νέο ρεκόρ 14,5 εκ. (αύξηση των ξένων τουριστών κατά +41% και των Μαροκινών που διαμένουν στο εξωτερικό κατά +27%), αυξημένος κατά +34% σε σχέση με το 2022 και κατά +12% σε σχέση με το 2019. Το 66% των συνολικών αφίξεων έφτασε στη χώρα αεροπορικώς.

	2023	2022	2019	Μεταβολή 2022/2023	Μεταβολή 2019/2023
Διεθνείς αφίξεις (σε εκ.) Από τις οποίες:					
	14,5	10,9	12,9	+34%	+12 %
Μαροκινοί διαμείνοντες στο εξωτερικό	7,4	5,8	5,9	+27%	+26%
Ξένοι τουρίστες	7,1	5,1	7,0	+41%	+1,4%
Διανυκτερεύσεις σε καταγεγραμμένα καταλύματα (σε εκ.)	25,6	19,0	25,2	+35%	+1,6 %

Ταξιδιωτικές εισπράξεις σε συνάλλαγμα από διεθνείς επισκέπτες (διασπορά και ξένοι τουρίστες) (σε δισ. DH)	104,593	93,638	78,654	+12%	+33%
--	---------	--------	--------	------	------

Πηγή: *Observatoire du Tourisme*

Εξέλιξη των αφίξεων στα σύνορα ανά τρόπο μετακίνησης 2022-2023 (αεροπορικώς, μέσω θαλάσσης, οδικώς)

Πηγή: *Observatoire du Tourisme*

Τα 5 κυριότερα σημεία εισόδου ήταν σταθερά το αεροδρόμιο Marrakech – Ménara, το αεροδρόμιο Casablanca Mohammed V, τα χερσαία σύνορα στην Sebta και την Melilla και το λιμάνι Tanger Med.

Εξέλιξη των αφίξεων στα σύνορα ανά κύριο σημείο εισόδου 2022-2023

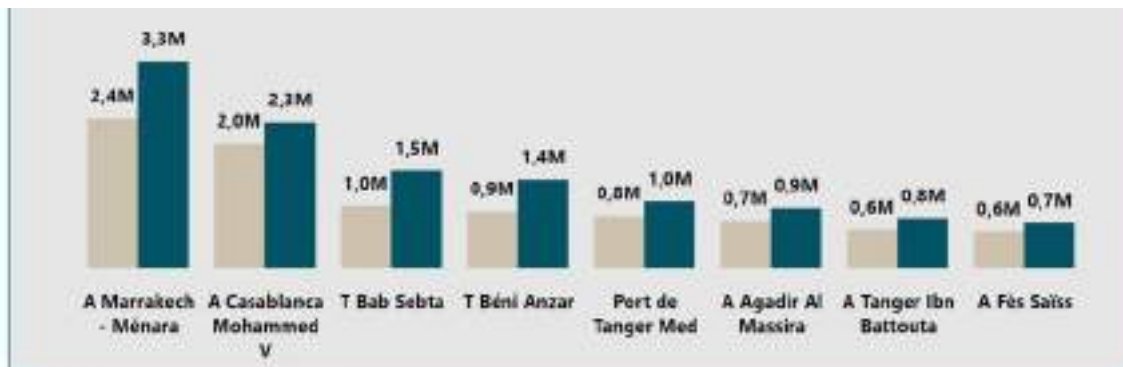
Poste Frontière	2022	2023	Vs en %
A Marrakech - Ménara	2 356 441	3 254 555	38 %
A Casablanca Mohammed V	1 958 858	2 295 893	17 %
T Bab Sebta	980 703	1 533 951	56 %
T Béni Anzar	888 997	1 391 376	57 %
Port de Tanger Med	819 608	1 049 499	28 %
A Agadir Al Massira	736 033	944 164	28 %
A Tanger Ibn Battouta	599 973	789 147	32 %
A Fès Saïss	572 068	705 630	23 %
Port de Tanger Ville	309 833	533 991	72 %
A Rabat-Salé	347 633	450 792	30 %
Autres poste	1 575 729	1 298 716	21 %
Total	10 868 863	14 524 727	34 %

Πηγή: *Observatoire du Tourisme*

Οι αφίξεις στα πέντε κύρια αεροδρόμια της χώρας παρουσίασαν θετική μεταβολή μεταξύ 2022 και 2023 ως εξής:

- +38% Marrakech – Μέναρα
- +17% Casablanca Mohammed V
- +28% Agadir Al Massira
- +32% Tanger Ibn Battouta
- +23% Fès Saïss

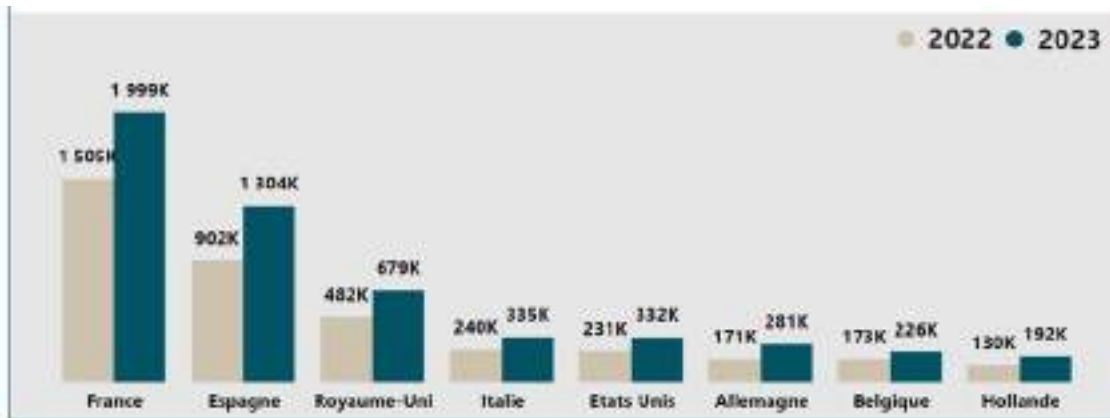
Πηγή: Observatoire du Tourisme

Η προέλευση τουριστών από τις κύριες ξένες αγορές το 2023 ακολούθησε εντυπωσιακή αύξηση σε σχέση με το 2022, ήτοι Γαλλία +33%, Ισπανία +45%, Ηνωμένο Βασίλειο +41%, Ιταλία +40%, Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής +44%.

Εξέλιξη των αφίξεων στα σύνορα ανά βασικότερες χώρες προέλευσης 2022-2023

Nationalité	2022	2023	Vs en %
France	1 505 443	1 999 121	33 %
Espagne	901 672	1 304 276	45 %
Royaume-Uni	481 905	679 326	41 %
Italie	239 879	335 110	40 %
Etats Unis	231 006	331 557	44 %
Allemagne	171 219	280 788	64 %
Belgique	172 608	226 495	31 %
Hollande	129 922	192 381	48 %
Portugal	95 607	133 944	40 %
Pologne	41 337	82 976	101 %
Chine	27 979	59 719	113 %
Autres pays	1 066 203	1 524 301	43 %
Total	5 064 780	7 149 994	41 %

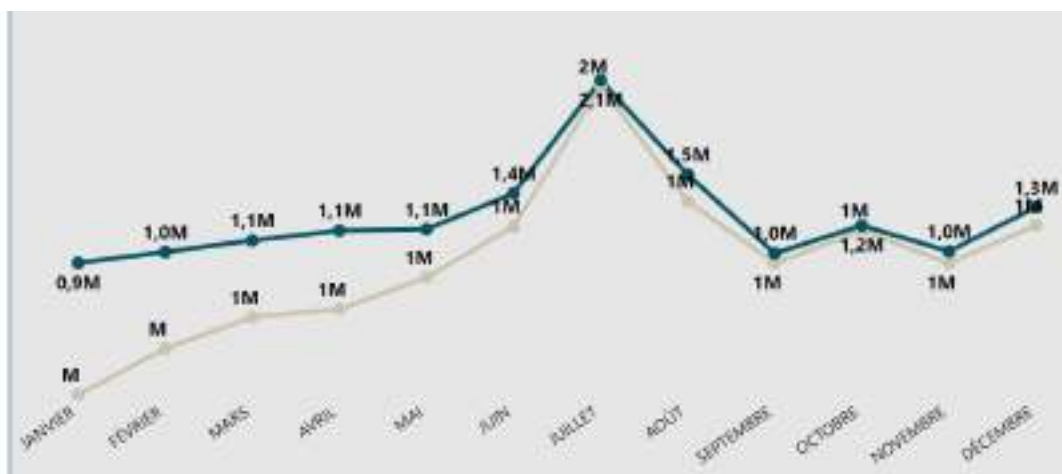
Πηγή: Observatoire du Tourisme

Πηγή: Observatoire du Tourisme

Οι περισσότερες αφίξεις εντός του 2023 καταγράφηκαν τον μήνα Ιούλιο (2 εκ.).

Εξέλιξη αφίξεων ανά μήνα για το έτος 2023

Πηγή: Observatoire du Tourisme

Κατά την περίοδο από Ιανουάριο έως Δεκέμβριο 2023, σύμφωνα με τα δεδομένα που δηλώθηκαν από τους επαγγελματίες του ξενοδοχειακού κλάδου, ο όγκος των διανυκτερεύσεων σε καταγεγραμμένα καταλύματα παρουσίασε θετική μεταβολή +35% σε σχέση με την ίδια περίοδο του 2022 (+8% εσωτερικός τουρισμός, +54% διεθνής τουρισμός).

Για την ίδια περίοδο, οι κύριοι προορισμοί κατέγραψαν τις εξής επιδόσεις σε σχέση με το 2022:

- +48% Marrakech
- +28% Fès
- +28% Agadir
- +23% Rabat

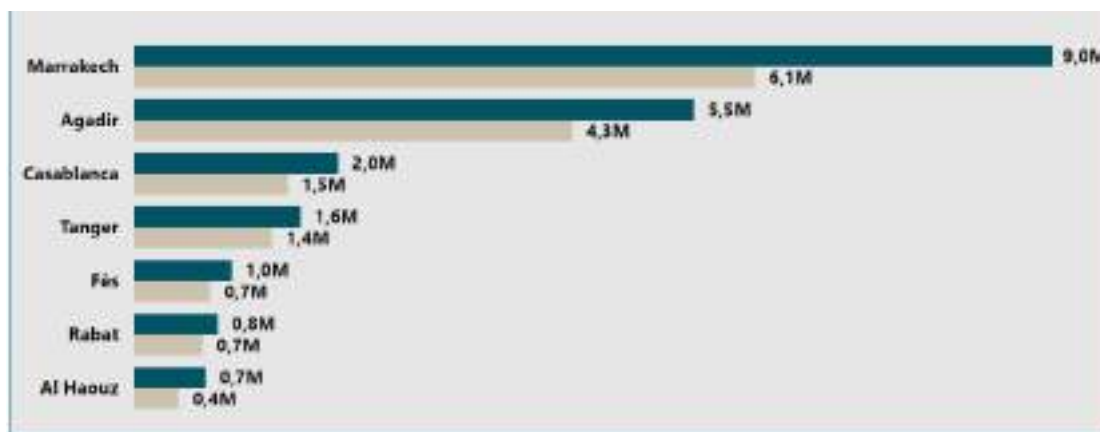

- +33% Casablanca
- +60% Al Haouz
- +21% Tanger
- +38% Essaouira

Εξέλιξη των διανυκτερεύσεων σε καταγεγραμμένα καταλύματα ανά κύριο προορισμό 2022-2023

Destination	2022	2023	Vs en %
Marrakech	6 084 494	8 997 267	48 %
Agadir	4 293 957	5 487 434	28 %
Casablanca	1 506 952	1 998 502	33 %
Tanger	1 352 101	1 631 767	21 %
Fès	746 445	953 439	28 %
Rabat	669 137	819 827	23 %
Al Haouz	438 545	702 292	60 %
Essaouira	484 181	667 629	38 %
Oued Ed-Dahab	192 359	272 452	42 %
Ifrane	145 493	238 714	64 %
Autres Destination	3 092 827	3 871 279	25 %
Total	19 006 491	25 640 602	35 %

Πηγή: Observatoire du Tourisme

Πηγή: Observatoire du Tourisme

Τόσο το 2023, όσο και το 2022, οι διανυκτερεύσεις σε ξενοδοχεία 4 και 5 αστέρων αποτέλεσαν πάνω από το μισό των συνολικών διανυκτερεύσεων.

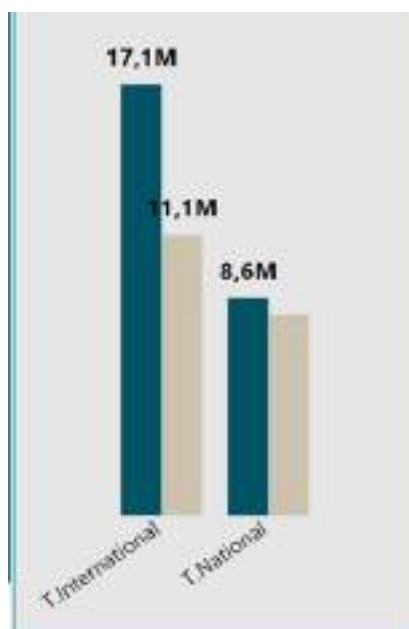
Εξέλιξη των διανυκτερεύσεων ανά κατηγορία καταλυμάτων 2022-2023

Catégorie	2022	2023	Vs en %
4 Etoiles	5 070 050	6 863 104	35 %
5 Etoiles	4 971 413	6 341 035	28 %
Hôtel club	2 167 899	3 114 461	44 %
3 Etoiles	2 302 846	2 902 583	26 %
Résidence hôtelière	1 365 331	1 824 301	34 %
Maison d'hôte	667 982	1 193 647	79 %
Luxe	837 224	1 121 131	34 %
2 Etoiles	769 849	912 849	19 %
1 Etoile	498 429	632 393	27 %
Autres	355 468	735 098	107 %
Total	19 006 491	25 640 602	35 %

Πηγή: Observatoire du Tourisme

Το 2023, οι διανυκτερεύσεις διεθνών τουριστών αποτέλεσαν τα 2/3 των συνολικών διανυκτερεύσεων, σημειώνοντας αύξηση της τάξης του 54% σε σχέση με το προηγούμενο έτος.

Διανυκτερεύσεις ανά κατηγορία τουριστών (διεθνείς, εγχώριοι)

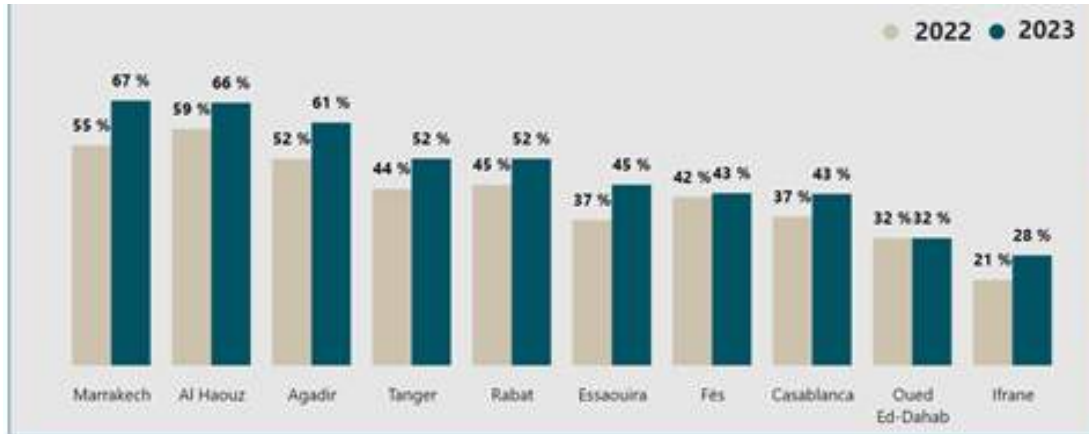

Πηγή: Observatoire du Tourisme

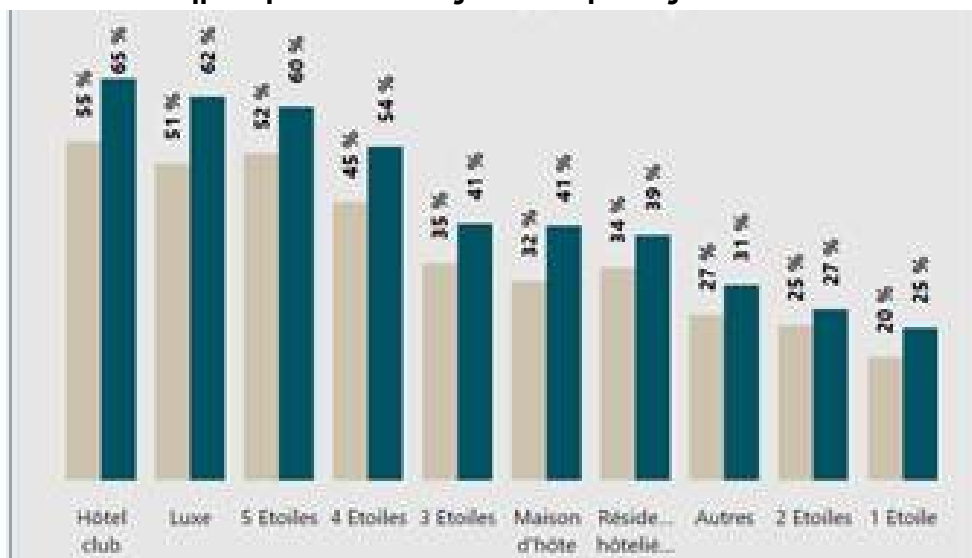
Ο μέσος όρος πληρότητας των καταλυμάτων για το 2023 έφτασε μόλις το 48% (στα ίδια επίπεδα με το 2019), αν και σε πόλεις, όπως το Marrakech και Agadir, ξεπέρασε το 60%.

Πληρότητα καταλυμάτων ανά περιοχή 2022-2023

Πηγή: Observatoire du Tourisme

Πληρότητα ανά είδος καταλύματος 2022-2023

Πηγή: Observatoire du Tourisme

Κατά την περίοδο από Ιανουάριο έως Δεκέμβριο 2023, οι ταξιδιωτικές υπηρεσίες, οι οποίες αποτελούν την κύρια συνιστώσα του εμπορίου υπηρεσιών, παρουσίασαν πλεόνασμα 80,8 δισ. DH (περίπου 8 δισ. €), αυξημένο κατά +8,7% σε σχέση με το 2022. Οι ταξιδιωτικές εισπράξεις σε συνάλλαγμα από διεθνείς επισκέπτες, μη μόνιμους κατοίκους Μαρόκου, παρουσίασαν, εκ νέου επιδόσεις ρεκόρ (+12% σε σχέση με το 2022 και +33% σε σχέση με το 2019), φτάνοντας τα 104,593 δισ. DH (περίπου 10,45 δισ. €), έναντι 93,638 δισ. DH (περίπου 9,36 δισ. €) το 2022. Κύριες

χώρες προέλευσης των ταξιδιωτικών εισπράξεων του Μαρόκου ήταν η Γαλλία, η Ισπανία, η Ιταλία, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γερμανία, το Βέλγιο, οι ΗΠΑ, η Ολλανδία, η Σαουδική Αραβία, και ο Καναδάς.

Ταξιδιωτικές εισπράξεις Μαρόκου ανά χώρα προέλευσης 2022-2023

(σε εκ. ΔΗ)	2022	2023
Γαλλία	31.005,0	33.601,8
Ισπανία	14.036,4	16.017,1
Ηνωμένο Βασίλειο	6.402,1	7.448,7
Γερμανία	4.241,8	5.128,0
Ιταλία	6.909,3	7.572,1
ΗΠΑ	4.303,2	4.900,7
Βέλγιο	4.697,4	5.040,0
Σαουδική Αραβία	2.179,9	2.364,0
Ολλανδία	4.262,5	4.679,2
Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα	1.628,6	1.770,1
Καναδάς	2.005,0	2.261,4

Πηγές: Office des Changes (τελευταία διαθέσιμα στοιχεία)

Από τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδας συνάγεται ότι οι ταξιδιωτικές εισπράξεις του Μαρόκου από την Ελλάδα, το 2023, έφτασαν τα 14,09 εκ. €, παρουσιάζοντας εντυπωσιακή αύξηση 2.600% σε σχέση με το 2022 και αποτελώντας το ήμισυ των συνολικών εισπράξεων από τη χώρα μας. Η επανεκκίνηση των απευθείας πτήσεων Αθήνα-Μαρακές (Aegean), από τον Δεκέμβριο του 2022, και έπειτα, με εξαίρεση τους καλοκαιρινούς μήνες, συνέβαλε στην ενίσχυση τόσο των ταξιδιωτικών εισπράξεων, όσο και των ταξιδιωτικών πληρωμών.

Ταξιδιωτικές εισπράξεις του Μαρόκου από την Ελλάδα 2022-2023

	2022		2023		Μεταβολή 2023/2022
	Αξία σε εκ. €	% στο σύνολο	Αξία σε εκ. €	% στο σύνολο	
Υπηρεσίες με βάση την κωδικοποίηση ΒΡΜ6					
Ταξιδιωτικές	0,52	4,18%	14,09	49,28	2.609%

Πηγές: Τράπεζα της Ελλάδας (επεξεργασία Γραφείο ΟΕΥ Ραμπάτ)

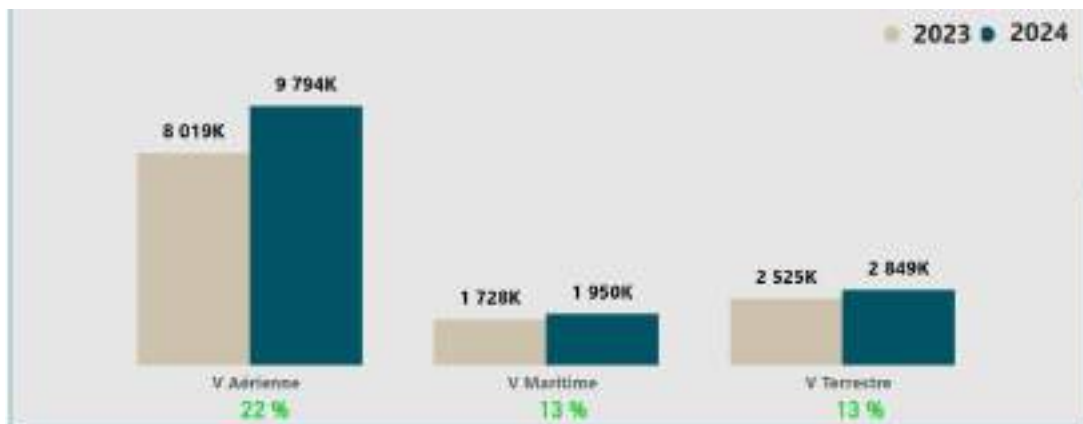
B.3 Κύρια στατιστικά στοιχεία για τον κλάδο του τουρισμού στο Μαρόκο για την περίοδο Ιανουαρίου-Οκτωβρίου 2024

Το 2024 αποδεικνύεται μια εξαιρετική χρονιά για τον μαροκινό τουριστικό τομέα. Σύμφωνα με την υπουργό Τουρισμού, Χειροτεχνίας και Κοινωνικής Οικονομίας, κα Fatim-Zahra Ammor, το Μαρόκο κατέγραψε σχεδόν 16 εκ. αφίξεις τουριστών έως το τέλος Νοεμβρίου 2024, σημειώνοντας αύξηση 20% σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο του 2023, δηλαδή 2,6 εκ. επιπλέον επισκέπτες.

Αναμένοντας τα πλήρη στατιστικά για το σύνολο του έτους, τα δεδομένα για τους πρώτους 10 μήνες του 2024, που δημοσιεύθηκαν από το Παρατηρητήριο Τουρισμού (Observatoire du Tourisme), επιβεβαιώνουν τη συνεχιζόμενη αύξηση στις αφίξεις, τις διανυκτερεύσεις και τα έσοδα από τον τουρισμό. Τα εν λόγω στοιχεία αντικατοπτρίζουν την ελκυστικότητα του Μαρόκου ως τουριστικού προορισμού και επιβεβαιώνουν την ικανότητα της χώρας να ανακάμψει με επιτυχία από προηγούμενες δυσχέρειες.

Την περίοδο Ιανουαρίου-Οκτωβρίου 2024, το Μαρόκο κατέγραψε σχεδόν 14,6 εκ. αφίξεις τουριστών, σημειώνοντας αύξηση 19% σε σχέση με την ίδια περίοδο του 2023. Η αύξηση αυτή οφείλεται κυρίως στις αεροπορικές αφίξεις (22%), οι οποίες αντιπροσωπεύουν την πλειονότητα των αφίξεων (9,8 εκ.). Ο Ιούλιος ήταν ιδιαίτερα επιτυχημένος με 2,6 εκ. αφίξεις, σηματοδοτώντας την κορύφωση της καλοκαιρινής σεζόν.

Εξέλιξη των αφίξεων στα σύνορα ανά τρόπο μετακίνησης 2023-2024 (περίοδος Ιανουαρίου-Οκτωβρίου)

Πηγή: Observatoire du Tourisme

Τα σημαντικότερα αεροδρόμια της χώρας παρουσίασαν εντυπωσιακές επιδόσεις, επιβεβαιώνοντας τη δημοτικότητα αυτών των προορισμών. Το αεροδρόμιο Rabat-Salé κατέγραψε 514.567 αφίξεις, αυξημένες κατά 42% σε σχέση με το προηγούμενο έτος, το Marrakech – Ménara περισσότερες από 3,53 εκ. αφίξεις, αυξημένες κατά 33%, το Agadir Al Massira περισσότερες από 1 εκ. αφίξεις, αυξημένες κατά 36%, και το Tanger Ibn Battouta 807.823 αφίξεις, αυξημένες κατά 19%. Το αεροδρόμιο Casablanca Mohammed V υποδέχτηκε λίγο πάνω από 2 εκ. αφίξεις, παρουσιάζοντας μέτρια αύξηση της τάξεως του 8%.

Εξέλιξη των αφίξεων στα σύνορα κατά κύριο σημείο εισόδου 2023-2024 (περίοδος Ιανουαρίου-Οκτωβρίου)

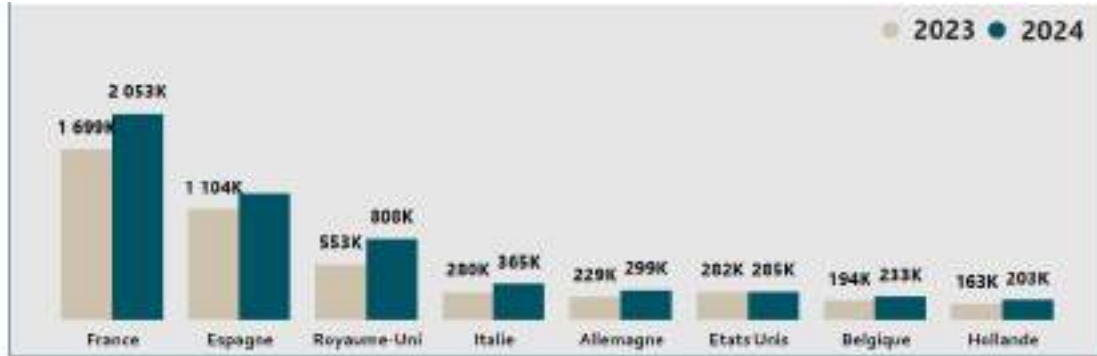

Πηγή: *Observatoire du Tourisme*

Η ανάλυση ανά αγορά προέλευσης, σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο του 2023, αποκαλύπτει εντυπωσιακή αύξηση των αφίξεων από το Ηνωμένο Βασίλειο (46%), ενώ σημαντική αύξηση παρατηρείται και όσον αφορά τη Γερμανία (31%) και την Ιταλία (30%). Η Γαλλία (αύξηση 21%) και η Ισπανία (αύξηση 14%) παραμένουν οι κύριες αγορές, με 2 εκ. και 1,5 εκ. αφίξεις, αντιστοίχως. Οι αφίξεις από τις Ηνωμένες Πολιτείες παραμένουν σχεδόν στάσιμες στις 284.533, σημειώνοντας ποσοστιαία αύξηση 1%.

Εξέλιξη των αφίξεων στα σύνορα κατά βασικότερες χώρες προέλευσης 2023-2024 (περίοδος Ιανουάριος-Οκτώβριος)

Πηγή: *Observatoire du Tourisme*

Κατά την περίοδο Ιανουαρίου-Οκτωβρίου 2024, οι διανυκτερεύσεις σε καταλύματα αυξήθηκαν κατά 10% σε σχέση με το 2023, φτάνοντας τις 24,1 εκ. Αυτή η άνοδος οφείλεται κυρίως στον διεθνή τουρισμό, ο οποίος σημείωσε αύξηση 16%, ενώ ο εσωτερικός τουρισμός μειώθηκε κατά 1%.

Οι προορισμοί που επωφελήθηκαν περισσότερο από αυτή την αύξηση είναι το Marrakech (11%), το Agadir (17%) και η επαρχία Al Haouz (16%).

Εξέλιξη των διανυκτερεύσεων σε καταγεγραμμένα καταλύματα ανά κύριο προορισμό 2023-2024 (περίοδος Ιανουάριος-Οκτώβριος)

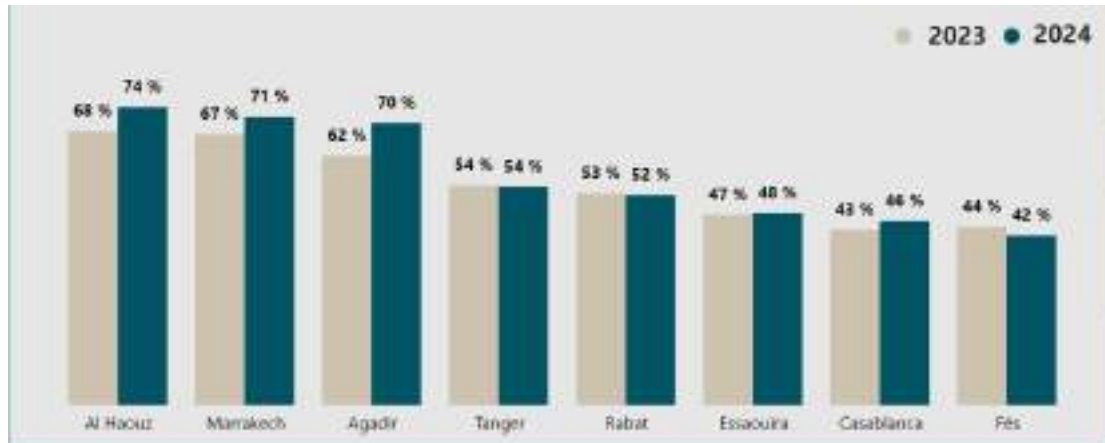
Πηγή: *Observatoire du Tourisme*

Ο μέσος όρος πληρότητας των ξενοδοχείων ανήλθε στο 51%, σημειώνοντας αύξηση 10% σε σχέση με την ίδια περίοδο του προηγούμενου έτους, με ιδιαίτερα υψηλά ποσοστά πληρότητας στις

επαρχίες Al Haouz (74%), Marrakech (71%) και Agadir (70%). Στην Casablanca το ποσοστό αυτό έφτασε το 46%.

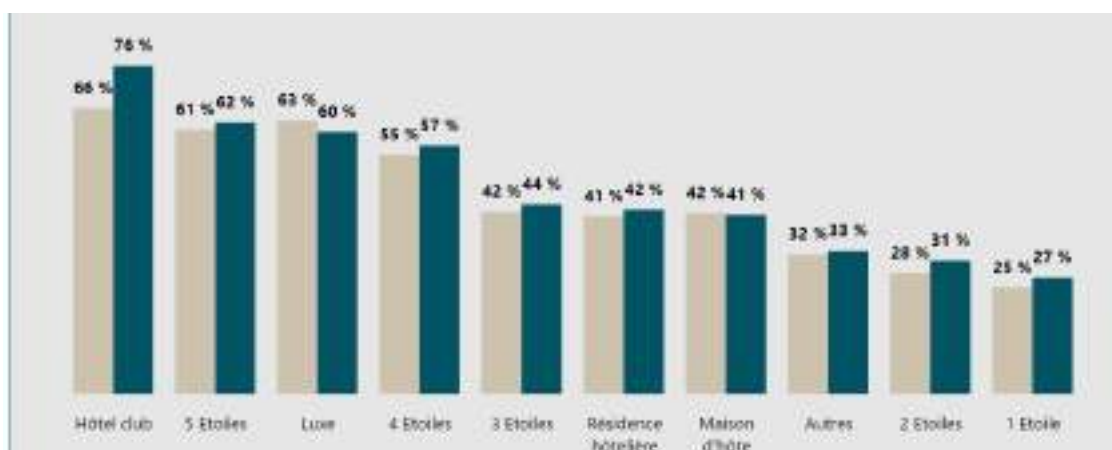
Πληρότητα καταλυμάτων ανά περιοχή 2023-2024 (περίοδος Ιανουάριος-Οκτώβριος)

Πηγή: Observatoire du Tourisme

Αναφορικά με τον τύπο καταλύματος, τα ξενοδοχεία club (76%) και τα 5 αστέρων (62%) παρουσίασαν τα υψηλότερα ποσοστά πληρότητας, ενώ τα πολυτελή και τα 4 αστέρων ξενοδοχεία σημείωσαν ποσοστά 60% και 57%, αντιστοίχως.

Πληρότητα ανά είδος καταλύματος 2023-2024 (περίοδος Ιανουάριος-Οκτώβριος)

Πηγή: Observatoire du Tourisme

Κατά την περίοδο από Ιανουάριο έως Οκτώβριο του 2024, οι ταξιδιωτικές εισπράξεις σε συνάλλαγμα από διεθνείς επισκέπτες, μη μόνιμους κατοίκους Μαρόκου, ανήλθαν σε 96,917 δισ. DH (περίπου 9,6 δισ. €),

καταγράφοντας αύξηση 9,3% σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο του 2023, όταν είχαν φτάσει τα 88,632 δισ. DH (περίπου 8,8 δισ. €).

Γ. ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΚΛΑΔΟ ΣΤΟ ΜΑΡΟΚΟ

Γ.1 Προκλήσεις για τον τουριστικό τομέα του Μαρόκου

Κοιτάζοντας πέρα από τα ικανοποιητικά στατιστικά στοιχεία και προκειμένου να αυξηθούν τα οικονομικά οφέλη και να επιταχυνθεί η περαιτέρω ανάπτυξη του τομέα, υπάρχουν συγκεκριμένα εμπόδια που παραμένουν να ξεπεραστούν – τουριστικές ροές που καθοδηγούνται από τη διασπορά, άτυπος τομέας, αδύναμος εσωτερικός τουρισμός.

Σε σύγκριση με το 2019, το έτος αναφοράς πριν από την υγειονομική κρίση, το ρεκόρ των διεθνών αφίξεων το 2023 οφείλεται κυρίως στην μαροκινή διασπορά. Ο αριθμός των Μαροκινών τουριστών που ζουν στο εξωτερικό αυξήθηκε από 5,9 εκ. το 2019 σε 7,4 εκ. το 2023 (αύξηση 26%), ενώ ο αριθμός των ξένων τουριστών παρέμεινε σταθερός κατά την ίδια περίοδο, φτάνοντας το 2023 τα 7,1 εκ. (μόλις +1,4% σε σχέση με το 2019).

Παρά το γεγονός ότι η μαροκινή διασπορά συγκαταλέγεται στους διεθνείς επισκέπτες, οι τουριστικές τους συνήθειες διαφέρουν σημαντικά από αυτές των ξένων τουριστών, γεγονός που περιορίζει τα οικονομικά οφέλη για τον ξενοδοχειακό τομέα. Συγκεκριμένα, σε αντίθεση με τους ξένους τουρίστες, οι Μαροκινοί του εξωτερικού τείνουν να διαμένουν στις προσωπικές ή οικογενειακές τους κατοικίες στο Μαρόκο (περίπου 50%) ή σε επιπλωμένα διαμερίσματα που διατίθενται προς ενοικίαση μέσω ιδιωτικών συμφωνιών ή διαδικτυακών πλατφορμών (πχ. Airbnb).

Η ίδια παρατήρηση ισχύει και για τον εσωτερικό τουρισμό, ο οποίος αντιπροσωπεύει μόλις το 1/3 των διανυκτερεύσεων το 2023, αναδεικνύοντας το πλεόνασμα μεταξύ της προσφοράς του τουριστικού τομέα (ξενοδοχειακά καταλύματα που επικεντρώνονται κυρίως στη διεθνή πελατεία) και της εγχώριας ζήτησης, η οποία χαρακτηρίζεται από οικογενειακά ταξίδια με προτίμηση σε εξοπλισμένα καταλύματα (self-catering). Αυτές οι συνήθειες τροφοδοτούν τον άτυπο τομέα (ενοικιάσεις μεταξύ ιδιωτών¹) και δεν ευνοούν τον ξενοδοχειακό κλάδο, δεδομένου ότι ο μέσος όρος πληρότητας των καταλυμάτων για το 2023

¹ Για παράδειγμα, στο κέντρο των τουριστικών πόλεων του Μαρόκου συναντά κανείς συχνά άτομα που κουνάνε μπρελόκ με κλειδιά (οι «samsars»), προσφέροντας καταλύματα για άτυπες ενοικιάσεις.

ήταν μόλις 48% (ίδιος με το 2019), αν και σε πόλεις, όπως το Marrakech και Agadir, ξεπέρασε το 60%.

Γ.2 Προοπτικές μαροκινού τουριστικού τομέα

Η επικείμενη διοργάνωση μεγάλων διεθνών αθλητικών γεγονότων αναμένεται να ενισχύσει τις επενδύσεις στον τουριστικό τομέα του Μαρόκου, βελτιώνοντας τις ξενοδοχειακές υποδομές και τη συνδεσιμότητα. Η φιλοξενία του Κυπέλλου Εθνών Αφρικής το 2025/2026 και του Παγκοσμίου Κυπέλλου 2030, σε συνεργασία με την Ισπανία και την Πορτογαλία, αναμένεται να ενδυναμώσουν την διεθνή ελκυστικότητα του Μαρόκου και να προσελκύσουν νέες επενδύσεις.

Στο πλαίσιο αυτό, το κράτος έχει δεσμευτεί να αναβαθμίσει το αεροπορικό του δίκτυο μέσω ενός στρατηγικού συμβολαίου-προγράμματος 2023-2037 με την Royal Air Maroc (RAM), στόχος του οποίου είναι ο τετραπλασιασμός του στόλου της εταιρείας (φτάνοντας τα 200 αεροπλάνα και τους 32 εκ. επιβάτες) και η έναρξη νέων πτήσεων μεγάλων και μεσαίων αποστάσεων. Αυτή η επένδυση θα αναδείξει την Καζαμπλάνκα ως ένα σημαντικό δια-ηπειρωτικό αεροπορικό κόμβο μεταξύ Βορρά και Νότου (Ευρώπη – Αφρική), καθώς και Ανατολής και Δύσης (Ασία – Ατλαντικός).

Περαιτέρω, το 2023, ο Εθνικός Οργανισμός Τουρισμού του Μαρόκου (Office National Marocain du Tourisme - ONMT) υπέγραψε συνεργασίες με 10 αεροπορικές εταιρείες (Ryanair, EasyJet, Volotea, Vueling, Aegean Airlines, Air Arabia, Binter Canarias, Eurowings Discover, Luxair και TUIfly Belgium) για την ανάπτυξη 35 νέων αεροπορικών γραμμών, ενισχύοντας έτσι τη συνδεσιμότητα της χώρας.

Παράλληλα, οι μαροκινές Αρχές αναμένουν ότι ο νέος Επενδυτικός Χάρτης, ο οποίος υιοθετήθηκε τον Δεκέμβριο του 2022, θα προσελκύσει επενδυτές για τη δημιουργία και αναβάθμιση των ξενοδοχειακών υποδομών. Πολλές διεθνείς αλυσίδες ξενοδοχείων έχουν εκδηλώσει το ενδιαφέρον τους για την τουριστική ανάπτυξη του Μαρόκου, όπως η γαλλική Accor, η οποία προγραμματίζει να διπλασιάσει τη δυναμικότητά της στα 12.000 δωμάτια μέχρι το 2030, καθώς και οι ισπανικές αλυσίδες Barceló, Riu, Iberostar και Meliá, οι οποίες ήδη διαθέτουν 18 ξενοδοχεία στη χώρα.

Δ. ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΣΤΟ ΜΑΡΟΚΟ – ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΑ ΚΙΝΗΤΡΑ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Δ.1 Επιχειρηματικό περιβάλλον στο Μαρόκο

Εθνικός στόχος του Μαρόκου, έως το 2035, είναι η αντιστροφή του ποσοστού μεταξύ δημόσιων και ιδιωτικών επενδύσεων, ώστε οι ιδιωτικές επενδύσεις να αντιστοιχούν στα 2/3 των συνολικών επενδύσεων της χώρας και οι δημόσιες στο 1/3 (το αντίστροφο, δηλαδή, από ό,τι συμβαίνει επί του παρόντος).

Το Μαρόκο διαθέτει πολιτική σταθερότητα, υποδομές διεθνούς επιπέδου (λιμένες, αυτοκινητόδρομους, σιδηρόδρομους) και εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό. Ταυτόχρονα προσφέρει σημαντικά επενδυτικά κίνητρα (πχ. χρηματοδότηση έως και 30% της επένδυσης βάσει του νέου Επενδυτικού Χάρτη ανεξαρτήτως χώρας προέλευσης, λειτουργία του Επενδυτικού Ταμείου Mohammed VI, ανάπτυξη βιομηχανικών και εμπορικών ζωνών, φορολογικά κίνητρα, ευνοϊκή μεταχείριση στους δημόσιους διαγωνισμούς για τις εγχώριες εταιρείες) και εύκολη πρόσβαση στην ευρωπαϊκή αγορά. Επιπλέον, δεδομένης της πολιτικής προώθησης σχέσεων Νότου-Νότου που αναπτύσσει με επιτυχία, λειτουργεί, πράγματι, ως πύλη εισόδου και για άλλες αφρικανικές αγορές (κυρίως της Δυτικής Αφρικής).

Το Μαρόκο είναι μία από τις 50 χώρες που περιλαμβάνονται στην πρώτη έκδοση της νέας έκθεσης «Business Ready» της Παγκόσμιας Τράπεζας, καταλαμβάνοντας αξιόλογη βαθμολογία στις θεματικές της δημιουργίας επιχειρήσεων, των δημόσιων υπηρεσιών και του διεθνούς εμπορίου.

Από την άλλη πλευρά, βασικές δυσχέρειες κατά την επιχειρηματική δραστηριοποίηση στο Μαρόκο, σύμφωνα με ευρωπαϊκές εταιρείες που διαθέτουν εδώ παρουσία, αποτελούν η γραφειοκρατία, η σημαντική καθυστέρηση στις πληρωμές, οι περίπλοκες τελωνειακές, διοικητικές και δικαστικές διαδικασίες, η δυσχερής πρόσβαση σε χρηματοδότηση, η διαφθορά, συγκεκριμένα μη δασμολογικά εμπόδια πρόσβασης στην αγορά, περιορισμοί στις προκαταβολές, καθώς και ιδιαιτερότητες όσον αφορά την επιχειρηματική κουλτούρα και την γλώσσα.

Τα τελευταία χρόνια, η χώρα βρίσκεται σε στάδιο σημαντικών μεταρρυθμίσεων προς βελτίωση του επιχειρηματικού κλίματος, μέσω

απλοποίησης και ψηφιοποίησης των διαδικασιών, παροχής επενδυτικών κινήτρων και αντιμετώπισης χρόνιων παθολογιών, όπως είναι η καθυστέρηση πληρωμών και η διαφθορά.

Το καθ' ύλην αρμόδιο Υπουργείο για την βελτίωση του επιχειρηματικού κλίματος στο Μαρόκο είναι το Υπουργείο Επενδύσεων, Σύγκλισης και Δημόσιων Πολιτικών, στην ιστοσελίδα του οποίου μπορούν να αναζητηθούν χρήσιμες συναφείς πληροφορίες: <https://micepp.gov.ma/fr>.

Αρμόδιοι Φορείς για την υποστήριξη των ξένων επενδυτών στη χώρα είναι η Μαροκινή Υπηρεσία για την Ανάπτυξη των Επενδύσεων και των Εξαγωγών - AMDIE (<https://amdie.gov.ma/>) και τα 12 Περιφερειακά Επενδυτικά Κέντρα CRI (<https://www.cri-invest.ma/>), τα οποία λειτουργούν ως one stop shop, διευκολύνοντας τους υποψήφιους επενδυτές στην διεκπεραίωση των απαραίτητων διαδικασιών.

Αρμόδια για την παρακολούθηση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος στο Μαρόκο και για την υποβολή προτάσεων για την βελτίωσή του είναι η Εθνική Επιτροπή Επιχειρηματικού Περιβάλλοντος (Comité National de l'Environnement des Affaires - CNEA), ο ιστότοπος της οποίας είναι διαθέσιμος στον εξής σύνδεσμο <https://www.cnea.ma/fr>.

Πληροφορίες για τα μέσα υποστήριξης της επιχειρηματικότητας στο Μαρόκο είναι διαθέσιμες στην ειδική ψηφιακή πλατφόρμα «Portail National d'Appui à l'Entrepreneuriat»: <https://www.almoukawala.gov.ma/fr>.

Η ικανότητα προσαρμογής στα συναλλακτικά ήθη της χώρας κρίνεται ως καθοριστικός παράγοντας για την επιχειρηματική δραστηριοποίηση στο Μαρόκο. Η επιτυχημένη έναρξη και διατήρηση επιχειρηματικής δραστηριότητας στην χώρα απαιτεί ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων και μακροχρόνιων συνεργασιών με αξιόπιστους Μαροκινούς συνεργάτες.

Περισσότερες πληροφορίες για το επιχειρηματικό περιβάλλον στο Μαρόκο μπορούν να αναζητηθούν στον Οδηγό Επιχειρείν του Γραφείου μας, ο οποίος είναι διαθέσιμος στην διαδικτυακή πύλη "Agora" στον εξής σύνδεσμο: <https://agora.mfa.gr/infofiles-menu/infofile/89982>.

Δ.2 Παράγοντες που ευνοούν την τουριστική ανάπτυξη του Μαρόκου

Το Μαρόκο, σε απόσταση λιγότερη από τρεις ώρες αεροπορικώς από τις μεγάλες ευρωπαϊκές πρωτεύουσες, διαθέτει στρατηγική γεωγραφική θέση και εξαιρετικό τουριστικό δυναμικό.

Η χώρα χαρακτηρίζεται από θεσμική και πολιτική σταθερότητα, και αποτελεί έναν σταθερό και ασφαλή τουριστικό προορισμό, γεγονός το οποίο αναγνωρίζεται από τους διεθνείς εταίρους του. Αυτή η σταθερότητα διασφαλίζεται από δημοκρατικούς θεσμούς και την διαρκώς αυξανόμενη δράση της μαροκινής κοινωνίας των πολιτών.

Η μαροκινή οικονομία χαρακτηρίζεται από ισχυρά οικονομικά θεμέλια. Αν και δεν διαθέτει έσοδα από πετρελαιοειδή, στηρίζεται στα δυνατά της σημεία, όπως η αγροβιομηχανία, ο τουρισμός, η κλωστοϋφαντουργία και τα φωσφάτα, ενώ ταυτόχρονα διαφοροποιείται σε νέους τομείς που αναπτύσσονται ταχέως, όπως οι ΑΠΕ, η αεροναυπηγική, η αυτοκινητοβιομηχανία, οι ΤΠΕ και η χημική βιομηχανία. Έτσι, η μαροκινή οικονομία χαρακτηρίζεται γενικά από μακροοικονομική σταθερότητα, παρά τις εξωτερικές και εσωτερικές αιφνίδιες εξελίξεις των τελευταίων ετών (πανδημία Covid 19, διεθνείς γεωπολιτικές εντάσεις και πληθωριστικές πιέσεις, ξηρασία, σεισμός Σεπτεμβρίου 2023).

Σε αυτό το πλαίσιο, η χώρα διαθέτει, σε γενικές γραμμές, ένα ευνοϊκό νομοθετικό πλαίσιο για προσέλκυση ιδιωτικών επενδύσεων. Ενδεικτικά αναφέρονται η απουσία περιορισμών για τη δημιουργία εταιρειών και θυγατρικών στο Μαρόκο από ξένους επενδυτές, η απουσία περιορισμών ως προς την μετακίνηση των κερδών εκτός χώρας, η εφαρμογή αξιόλογων χρηματοδοτικών και φορολογικών κινήτρων, η απλοποίηση και ψηφιοποίηση των διαδικασιών, η ύπαρξη Συμφωνιών Ελευθέρων Συναλλαγών με τις χώρες της Αφρικής, την ΕΕ και τις ΗΠΑ, καθώς και η υπογραφή πάνω από 100 συμφωνιών αποφυγής διπλής φορολόγησης και προστασίας των επενδύσεων.

Περαιτέρω, το Μαρόκο διαθέτει υποδομές υψηλής ποιότητας και διεθνών προτύπων, ανάμεσα στις οποίες ξεχωρίζουν:

- Πυκνό και σύγχρονο αεροπορικό δίκτυο, με 18 διεθνή αεροδρόμια. Το αεροδρόμιο Mohammed V στη Καζαμπλάνκα αποτελεί αεροπορικό κόμβο για αφρικανικούς προορισμούς.

- Εκτεταμένο οδικό δίκτυο, με περίπου 1.800 χιλιόμετρα αυτοκινητοδρόμων.
- Πυκνό σιδηροδρομικό δίκτυο 2.110 χιλιομέτρων, συμπεριλαμβανομένης της πρώτης σιδηροδρομικής γραμμής υψηλής ταχύτητας (TGV) στην Αφρική, που συνδέει τις πόλεις Καζαμπλάνκα και Ταγγέρη.
- Σύγχρονες αστικές συγκοινωνίες, καθώς και σύγχρονο δίκτυο τραμ, στις πόλεις Ραμπάτ και Καζαμπλάνκα.
- Λιμενικό δίκτυο διεθνών προτύπων, με συνολικά 43 λιμένες. Το λιμενικό συγκρότημα «Tanger Med» αποτελεί το μεγαλύτερο λιμάνι διαμετακομιστικού εμπορίου στην Αφρική και από τα μεγαλύτερα της Μεσογείου. Επιπλέον, βρίσκεται σε εξέλιξη η κατασκευή των δύο νέων μεγάλων λιμένων «New Port of Nador West-Med» και «New Port of Dakhla Atlantique», τα οποία προγραμματίζεται να υπερβούν σε χωρητικότητα το λιμάνι «Tanger-Med». Το λιμάνι της Καζαμπλάνκας αποτελεί το σημαντικότερο λιμάνι στο τομέα της κρουαζιέρας στο Μαρόκο.

Η τουριστική υποδομή του Μαρόκου έχει αναπτυχθεί σημαντικά κατά την τελευταία εικοσαετία, υποστηριζόμενη από δημόσιες και ιδιωτικές επενδύσεις. Η χώρα διαθέτει μια ευρεία γκάμα καταλυμάτων που καλύπτει όλες τις ανάγκες των επισκεπτών, από οικονομικά ξενοδοχεία μέχρι πολυτελή θέρετρα. Οι πόλεις Μαρακές, Καζαμπλάνκα, Φεζ, Αγκαντίρ, Ταγγέρη και Ραμπάτ διαθέτουν σύγχρονα ξενοδοχεία που ανήκουν σε διεθνείς αλυσίδες, προσφέροντας υψηλού επιπέδου υπηρεσίες φιλοξενίας. Ταυτόχρονα, το Μαρόκο ξεχωρίζει για τα παραδοσιακά του καταλύματα, τα γνωστά *riad*, τα οποία αποτελούν παραδοσιακά σπίτια στις Μεδίνες των μεγάλων πόλεων που έχουν ανακαινιστεί και μετατραπεί σε πολυτελείς ξενώνες, προσφέροντας μια αυθεντική αίσθηση φιλοξενίας, με έμφαση στην τοπική κουλτούρα και αρχιτεκτονική.

Περαιτέρω, στο Μαρόκο δραστηριοποιείται σημαντικός αριθμός αεροπορικών εταιρειών (εγχώριων και διεθνών), οι οποίες εξασφαλίζουν την αεροπορική σύνδεση με πλήθος χωρών, μεταξύ των οποίων Royal Air Maroc (εθνική αεροπορική εταιρεία του Μαρόκου και μεγαλύτερη αεροπορική εταιρεία της χώρας), Air Arabia Maroc, TUI fly Belgium, Flynas, Air France, Iberia, Lufthansa, British Airways, KLM, Emirates, Qatar Airways, Turkish Airlines, Ryanair, EasyJet, Vueling. Από τον Δεκέμβριο του 2022, η ελληνική αεροπορική εταιρεία Aegean επανεκκίνησε

απευθείας πτήσεις Αθήνα - Μαρακές (δύο με τρεις φορές την εβδομάδα), με εξαίρεση τους καλοκαιρινούς μήνες.

Τέλος, ένας από τους βασικούς παράγοντες που διευκολύνει τις διεθνείς αφίξεις στο Μαρόκο είναι η ευνοϊκή πολιτική θεωρήσεων εισόδου. Πολίτες από χώρες της ΕΕ, του Ηνωμένου Βασιλείου, των ΗΠΑ, της Ελβετίας, της Τουρκίας, της Ρωσίας, του Καναδά, της Αυστραλίας, της Κίνας, της Ιαπωνίας, της Σαουδικής Αραβίας, των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων, της Βραζιλίας, της Αργεντινής κ.α. δεν χρειάζονται βίζα για σύντομες διαμονές έως 90 ημέρες. Αυτή η πολιτική έχει συμβάλει σημαντικά στην προσέλκυση τουριστών από τις βασικές αυτές αγορές. Πληροφορίες για τις θεωρήσεις εισόδου στο Μαρόκο μπορούν να αναζητηθούν στην ιστοσελίδα του μαροκινού Υπουργείου Εξωτερικών: <https://www.acces-maroc.ma/#/>.

Περισσότερες πληροφορίες για την μαροκινή οικονομία μπορούν να αναζητηθούν στην ετήσια έκθεση του Γραφείου μας, η οποία έχει αναρτηθεί στην διαδικτυακή πύλη "Agora" στον ακόλουθο σύνδεσμο: <https://agora.mfa.gr/infofiles-menu/infofile/88589>.

Δ.3 Επενδυτικά κίνητρα στον τομέα του τουρισμού

Ο νέος Επενδυτικός Χάρτης, ο οποίος υιοθετήθηκε τον Δεκέμβριο του 2022, αποσκοπεί στην ενίσχυση της ελκυστικότητας της χώρας για τους εθνικούς και διεθνείς επενδυτές και δίνει ιδιαίτερη έμφαση στον τομέα του τουρισμού. Βασικά ζητούμενα αποτελούν η μείωση των γεωγραφικών ανισοτήτων, η ενίσχυση της ισότητας των φύλων και της απασχόλησης των νέων, η καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής και η επιτάχυνση των επενδύσεων που εξυπηρετούν την ενεργειακή μετάβαση. Ο Επενδυτικός Χάρτης προβλέπει χρηματοδοτικά κίνητρα, τα οποία μπορούν να φτάσουν μέχρι το 30% της συνολικής επένδυσης, προς ενθάρρυνση έργων σε συγκεκριμένες περιοχές και στρατηγικούς τομείς, όπως ο τουρισμός. Τα μεγάλα στρατηγικά έργα, με ελάχιστη επένδυση 2 δισ. ΔΗ ή υψηλό δυναμικό δημιουργίας θέσεων εργασίας, λαμβάνουν εξατομικευμένη υποστήριξη.

Αρμόδιοι Φορείς για την υποστήριξη των ξένων επενδυτών στη χώρα είναι η Μαροκινή Υπηρεσία για την Ανάπτυξη των Επενδύσεων και των Εξαγωγών - AMDIE (<https://amdie.gov.ma/>) και τα 12 Περιφερειακά Επενδυτικά Κέντρα CRI (<https://www.cri-invest.ma/>), τα οποία

λειτουργούν ως one stop shop, διευκολύνοντας τους υποψήφιους επενδυτές στην διεκπεραίωση των απαραίτητων διαδικασιών.

Επιπλέον, στο πλαίσιο της τουριστικής στρατηγικής του Μαρόκου για την περίοδο 2023-2026, έχει τεθεί σε λειτουργία η νέα πλατφόρμα [Banque de Projets Touristiques](#), η οποία επιτρέπει στους επενδυτές να εντοπίζουν προτεινόμενα επενδυτικά έργα, χρησιμοποιώντας φίλτρα ανά περιοχή, και τύπο δραστηριότητας. Σύμφωνα με το μαροκινό Υπουργείο Τουρισμού, η πλατφόρμα προσφέρει έναν κατάλογο με περισσότερα από 200 έργα. Τελικός στόχος είναι να υλοποιηθούν συνολικά σχεδόν 600 έργα, καθένα από τα οποία προορίζεται να εμπλουτίσει την τουριστική εμπειρία σε όλες τις περιοχές της χώρας. Για κάθε έργο είναι διαθέσιμες λεπτομερείς τεχνικές καρτέλες με πλήρεις πληροφορίες, που περιλαμβάνουν τις προβλεπόμενες δαπάνες επένδυσης, τις προοπτικές εσόδων, την επιχειρηματική αποδοτικότητα και το δυναμικό δημιουργίας θέσεων εργασίας. Οι ευκαιρίες επένδυσης κυμαίνονται από 100.000 DH έως 10 εκ. DH (περίπου 10.000 έως 1 εκ. €), προσφέροντας έτσι επιλογές προσβάσιμες σε ένα ευρύ φάσμα επενδυτών.

Περαιτέρω, στο πλαίσιο υλοποίησης του Οδικού Χάρτη για τον τομέα του τουρισμού 2023-2026 έχουν τεθεί σε εφαρμογή ένα σύνολο μηχανισμών για την διευκόλυνση και την χρηματοδότηση των ιδιωτικών επενδύσεων στον τομέα του τουρισμού, οι πιο σημαντικοί εκ των οποίων είναι οι εξής:

- [Go Siyaha](#): πρόγραμμα υποστήριξης των τουριστικών επιχειρήσεων όσον αφορά καινοτόμα προϊόντα ψυχαγωγίας και βιώσιμες πρακτικές.
- [Cap Hospitality](#): χρηματοδοτικές λύσεις για επενδυτές στον τομέα της φιλοξενίας για εκσυγχρονισμό των υποδομών και αναβάθμιση των προτύπων εξυπηρέτησης.
- [Incubateur Gastronomie](#): απευθύνεται σε startups που δραστηριοποιούνται στον τομέα της γαστρονομίας.
- [Incubateur Digital](#): απευθύνεται σε startups που δραστηριοποιούνται στον τομέα της των ψηφιακών υπηρεσιών.
- [Incubateur Gaming](#): απευθύνεται σε startups που δραστηριοποιούνται στον τομέα των ηλεκτρονικών παιχνιδιών.
- [Moukawala Siyahia](#): περιφερειακός εταίρος τουριστικών επιχειρήσεων, των οποίων η δραστηριότητα χαρακτηρίζεται από βιωσιμότητα, καινοτομία και μεγάλο τοπικό αντίκτυπο.

Ο δημόσιος οργανισμός [Société Marocaine d'Ingénierie Touristique – SMIT](#), ο οποίος ιδρύθηκε τον Δεκέμβριο του 2007, έχει ενεργό ρόλο στην εφαρμογή της στρατηγικής ανάπτυξης του τουριστικού προϊόντος στο Μαρόκο. Μεταξύ άλλων, υποστηρίζει τους επενδυτές παρέχοντας υπηρεσίες συμβουλευτικής, τεχνικές μελέτες, δικτύωση και διευκόλυνση των διοικητικών διαδικασιών.

Περισσότερες πληροφορίες για τους μηχανισμούς διευκόλυνσης και χρηματοδότησης των ιδιωτικών επενδύσεων στον τομέα του τουρισμού είναι διαθέσιμες στην ιστοσελίδα του μαροκινού Υπουργείου Τουρισμού, στην πλατφόρμα «Banque de Projets Touristiques» και στην ιστοσελίδα του SMIT, στους εξής διαδικτυακούς συνδέσμους, αντιστοίχως:

- <https://mtaess.gov.ma/fr/tourisme/mesures-incitatives/>
- https://banqueprojetstourisme.ma/Subventions_incitations.php
- <https://smit.gov.ma/ami/>

Υποστήριξη των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον τουριστικό κλάδο στο Μαρόκο παρέχει και η Εθνική Συνομοσπονδία Τουρισμού ([Confédération Nationale du Tourisme](#) - CNT), κυριότερη επαγγελματική Ένωση του κλάδου.

Ε. ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Ε.1 Εθνική στρατηγική Μαρόκου για τον τομέα του τουρισμού

Σύμφωνα με την στρατηγική του Υπουργείου Τουρισμού, Χειροτεχνίας και Κοινωνικής Οικονομίας του Μαρόκου, ως μακροπρόθεσμος εθνικός στόχος έχει τεθεί η υποδοχή 26 εκ. τουριστών μέχρι το 2030.

Σε αυτό το πλαίσιο, το Μάρτιο του 2023 παρουσιάστηκε ο Οδικός Χάρτης για τον τομέα του τουρισμού 2023-2026, ο οποίος φιλοδοξεί να τοποθετήσει το Μαρόκο εντός των 15 καλύτερων τουριστικών προορισμών παγκοσμίως, αυξάνοντας ταυτόχρονα τη συμβολή του τουρισμού στην εθνική οικονομία και στη δημιουργία θέσεων εργασίας.

Βασικοί στόχοι του συγκεκριμένου Οδικού Χάρτη, με χρονικό ορίζοντα το 2026, είναι η προσέλκυση 17,5 εκ. τουριστών, η δημιουργία 200.000 νέων θέσεων εργασίας (80.000 άμεσων και 120.000 έμμεσων) και η δημιουργία εσόδων από ξένο συνάλλαγμα ύψους 120 δισ. DH.

Αυτή η στρατηγική, η οποία θα υποστηριχθεί από έναν προϋπολογισμό ύψους 6,1 δισ. DH (περίπου 610 εκ. €), οργανώνεται γύρω από εννέα θεματικούς άξονες που αντιστοιχούν στα πιο δημοφιλή τουριστικά προϊόντα και 5 διαθεματικές ενότητες για την ανάδειξη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς του Μαρόκου, ως εξής:

Θεματικοί άξονες

1. Κύματα του Ωκεανού
2. Φύση, Πεζοπορία και Ορειβασία
3. Σαββατοκύριακο στην πόλη
4. Παραλία & Ήλιος
5. Περιπέτεια στην Έρημο & Όασεις
6. Επαγγελματικός τουρισμός
7. Πολιτιστικός τουρισμός
8. Εσωτερικός τουρισμός – Ακτή
9. Εσωτερικός τουρισμός – Φύση & Ανακάλυψη

Διαθεματικές ενότητες

1. Γαστρονομία και Προϊόντα της Τοπικής Παραγωγής
2. Φεστιβάλ και Moussems
3. Βιώσιμη Ανάπτυξη
4. Χειροτεχνία και Τοπική Τεχνογνωσία
5. Εναλλακτική Διαμονή

Κρίσιμοι παράγοντες για την επίτευξη των στόχων που έχουν τεθεί είναι:
- Ενίσχυση της αεροπορικής υποδομής και αύξηση των απευθείας πτήσεων σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.

- Ενίσχυση στρατηγικών συνεργασιών με μεγάλα ταξιδιωτικά πρακτορεία παγκοσμίως.
- Ενθάρρυνση των επενδύσεων στην ψυχαγωγία.
- Βελτίωση της ξενοδοχειακής προσφοράς μέσω αναβάθμισης των υφιστάμενων εγκαταστάσεων και ανάπτυξης νέων υποδομών.
- Ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού με στόχο τη βελτίωση της ποιότητας των υπηρεσιών και την ενίσχυση της αφοσίωσης των τουριστών.
- Ενίσχυση του Παρατηρητηρίου Τουρισμού (Observatoire du Tourisme), ώστε να λειτουργήσει ως ένα αποδοτικό εργαλείο καθοδήγησης.

Πρέπει να σημειωθεί ότι αυτή η στρατηγική αποτελεί συνέχεια προηγούμενων αντίστοιχων σχεδιασμών, ιδιαίτερα του «Vision 2020» (στόχος 20 εκ.), τα αποτελέσματα του οποίου, ωστόσο, έχουν καθυστερήσει.

E.2 Θεσμικό πλαίσιο τουριστικών δραστηριοτήτων

Πληροφορίες για το θεσμικό πλαίσιο βασικών τουριστικών επαγγελμάτων είναι διαθέσιμες στην ιστοσελίδα του Υπουργείου Τουρισμού, Χειροτεχνίας και Κοινωνικής Οικονομίας του Μαρόκου, στους παρακάτω συνδέσμους:

- Τουριστικά καταλύματα <https://mtaess.gov.ma/fr/tourisme/metiers-et-formation/hebergement-touristique/>
- Τουριστικοί ξεναγοί <https://mtaess.gov.ma/fr/tourisme/metiers-et-formation/guides-de-tourisme/>
- Τουριστικές μεταφορές <https://mtaess.gov.ma/fr/tourisme/metiers-et-formation/transport-touristique/>
- Ταξιδιωτικά Γραφεία <https://mtaess.gov.ma/fr/tourisme/metiers-et-formation/agents-de-voyages/>

ΣΤ. ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΔΙΜΕΡΟΥΣ ΘΕΣΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ο τουρισμός αποτελεί βασικό πυλώνα για την οικονομία τόσο της Ελλάδας, όσο και του Μαρόκου, συμβάλλοντας σημαντικά στο ΑΕΠ, την απασχόληση και την εξισορρόπηση του ισοζυγίου πληρωμών. Δεδομένης της γεωγραφικής τους θέσης, του πολιτιστικού και ιστορικού πλούτου τους, και του διαφοροποιημένου τουριστικού προϊόντος που προσφέρουν, η συνεργασία μεταξύ των δύο χωρών στον τομέα του τουρισμού έχει σημαντικές δυνατότητες ανάπτυξης.

Το Μαρόκο είναι ένας δυναμικός και αναπτυσσόμενος τουριστικός προορισμός, ο οποίος προσφέρει ευρύ περιθώριο δραστηριοποίησης ελληνικών επιχειρήσεων, προώθησης ελληνικών προϊόντων και μεταφοράς ελληνικής τεχνογνωσίας. Η αγάπη των Μαροκινών για την Ελλάδα και τον πολιτισμό της, η αναγνώριση του υψηλού επιπέδου των τουριστικών υπηρεσιών που προσφέρει η χώρα μας και ο θαυμασμός για την ελληνική φιλοξενία δημιουργούν έφορο έδαφος για ενίσχυση της συνεργασίας στον τομέα του τουρισμού, της φιλοξενίας και της εστίασης τόσο σε θεσμικό, όσο και σε επιχειρηματικό επίπεδο. Σχετικό ενδιαφέρον είχε εκφραστεί παλαιότερα από μαροκινής πλευράς.

Η σύναψη **συνεργασιών μεταξύ της ελληνικής και της μαροκινής επιχειρηματικής κοινότητας** (π.χ. Confédération Nationale du Tourisme) μπορεί να διευκολύνει τις επιχειρηματικές συνέργειες και την ανταλλαγή τεχνογνωσίας, καθώς και να προωθήσει τη συνεργασία σε τουριστικά και επιχειρηματικά δίκτυα.

Προοπτικές ενίσχυσης της διμερούς επιχειρηματικής και θεσμικής συνεργασίας στον τομέα του τουρισμού εντοπίζονται κυρίως στους εξής τομείς:

Ο τομέας της τροφοδοσίας και του εξοπλισμού ξενοδοχείων και καταστημάτων εστίασης προσφέρει σημαντικές ευκαιρίες για τις ελληνικές εξαγωγικές επιχειρήσεις. Η ζήτηση για σύγχρονα και ποιοτικά προϊόντα, συνδυασμένη με την αυξανόμενη ανάπτυξη του τουρισμού στο Μαρόκο, δημιουργεί ευκαιρίες για ελληνικές εξαγωγές εξοπλισμού και προϊόντων για ξενοδοχεία και εστιατόρια.

Όσον αφορά των **τομέα των επενδύσεων**, το Μαρόκο προσφέρει εξαιρετικές ευκαιρίες για ελληνικές επιχειρήσεις στον τομέα της εστίασης, με ιδιαίτερη έμφαση την ανάπτυξη εστιατορίων και franchise. Οι Μαροκινοί εκτιμούν ιδιαίτερα την ελληνική κουζίνα και το πολιτιστικό αποτύπωμα της χώρας μας. Οι ελληνικές επιχειρήσεις εστίασης μπορούν να εκμεταλλευτούν τη ζήτηση για αυθεντική ελληνική γαστρονομία. Πέραν τούτου, οι επενδύσεις στον τομέα των ξενοδοχειακών και των ψυχαγωγικών υπηρεσιών είναι ιδιαίτερα υποσχόμενες, δεδομένου του αυξανόμενου αριθμού επισκεπτών και των αξιόλογων επενδυτικών κινήτρων. Η ανάπτυξη τουριστικών καταλυμάτων, καθώς και η δημιουργία ψυχαγωγικών κέντρων μπορεί να αποδειχθεί ιδιαίτερα επικερδής.

Περαιτέρω, υφίσταται ευρύ περιθώριο ενίσχυσης της παρουσίας ελληνικών αεροπορικών εταιρειών στην μαροκινή αγορά. Η εντατικοποίηση της **αεροπορικής σύνδεσης** μεταξύ Ελλάδας και Μαρόκου θα διευκολύνει τις τουριστικές ροές και τις επιχειρηματικές σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών. Η επανεκκίνηση των απευθείας πτήσεων Αθήνα-Μαρακές (Aegean), από τον Δεκέμβριο του 2022, και έπειτα, με εξαίρεση τους καλοκαιρινούς μήνες, συνέβαλε στην ενίσχυση τόσο των ταξιδιωτικών εισπράξεων, όσο και των ταξιδιωτικών πληρωμών. Η υφιστάμενη τουριστική δυναμική μεταξύ των δύο χωρών, καθώς και οι μελλοντικές προοπτικές, θα μπορούσαν να υποστηρίξουν την διατήρηση των πτήσεων και κατά τους καλοκαιρινούς μήνες, την προσθήκη νέων προορισμών, καθώς και την αύξηση του αριθμού των δραστηριοποιούμενων ελληνικών αεροπορικών εταιρειών.

Επιπλέον, ελληνικά **ταξιδιωτικά πρακτορεία** θα μπορούσαν, σε συνεργασία με μαροκινά ταξιδιωτικά πρακτορεία, να αναπτύξουν πακέτα διακοπών που περιλαμβάνουν τόσο το Μαρόκο όσο και την Ελλάδα, αξιοποιώντας τις απευθείας πτήσεις και προσελκύοντας τουρίστες από και προς τις δύο χώρες. Η συνεργασία στην ανάπτυξη κοινών τουριστικών πακέτων ή η προώθηση συνδυασμένων τουριστικών προορισμών θα μπορούσε να αποτελέσει κίνητρο για τουρίστες τρίτων χωρών (ιδίως μακρινών) που ενδιαφέρονται να εξερευνήσουν περισσότερες από μία χώρες σε ένα ταξίδι.

Περαιτέρω, η **εκπαίδευση και επιμόρφωση** στον τομέα του τουρισμού και της φιλοξενίας αποτελεί έναν πολλά υποσχόμενο τομέα για διμερή συνεργασία. Τα εκπαιδευτικά κέντρα και οι σχολές τουρισμού της χώρας

μας και του Μαρόκου θα μπορούσαν να συνεργαστούν για την ανάπτυξη σεμιναρίων, εκπαιδευτικών προγραμμάτων και πιστοποιήσεων που αφορούν τις τουριστικές δραστηριότητες, την τουριστική φιλοξενία και την οικοτουριστική ανάπτυξη.

Η μεταφορά **ελληνικής τεχνογνωσίας** σε τομείς όπως η διαχείριση τουριστικών καταλυμάτων και καταστημάτων εστίασης, καθώς και η εξυπηρέτηση πελατών, μπορεί να αναδείξει την ελληνική εμπειρία και τεχνογνωσία και να συμβάλλει στην περαιτέρω ενίσχυση της μαροκινής φιλοξενίας.

Αξίζει να αναφερθεί ότι ο τομέας του **πολιτιστικού τουρισμού** μπορεί να προσφέρει προοπτικές διμερούς συνεργασίας όσον αφορά την ανταλλαγή εκθέσεων, φεστιβάλ και εκδηλώσεων που αναδεικνύουν την πολιτιστική κληρονομιά και των δύο χωρών.

Συμπερασματικά, τόσο η ελληνική, όσο και η μαροκινή, επιχειρηματικότητα μπορούν να ωφεληθούν σημαντικά από τη μεταξύ τους συνεργασία στον τομέα του τουρισμού και της φιλοξενίας. Από τις επενδύσεις και τις εξαγωγές, μέχρι την ανάπτυξη αεροπορικών συνδέσεων, την μεταφορά τεχνογνωσίας και την εκπαίδευση, οι ελληνικές επιχειρήσεις μπορούν να συμμετέχουν ενεργά την ανάπτυξη του μαροκινού τουριστικού τομέα, αξιοποιώντας την εξαιρετική δυναμική που αναμένεται να παρουσιάσει εντός της επόμενης πενταετίας.

Τα επιχειρηματικά ήθη του Μαρόκου, σε συνδυασμό με την καλά εδραιωμένη στην μαροκινή αγορά παρουσία επιχειρήσεων και προϊόντων άλλων ευρωπαϊκών χωρών (π.χ. Γαλλίας, Ισπανίας), καθιστούν απαραίτητη την συστηματική επίδιωξη διείσδυσης, από πλευράς ελληνικών επιχειρήσεων και προϊόντων. Ο παράγοντας εξοικονόμησης κόστους, καθώς και η ικανότητα προσαρμογής στα συναλλακτικά ήθη της χώρας και ανάπτυξης διαπροσωπικών σχέσεων, πρέπει να θεωρούνται ως καθοριστικές παράμετροι για την τελική επιλογή συνεργάτη εκ μέρους των μαροκινών επιχειρηματιών. Ο υφιστάμενος ανταγωνισμός επιβάλλει στους νεοεισερχόμενους στην μαροκινή αγορά την πραγματοποίηση δαπανών προβολής και τη διάθεση επαρκούς χρόνου δικτύωσης.

Z. ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ

Ministère du Tourisme, de l'Artisanat, de l'Economie Sociale et Solidaire

<https://mtaess.gov.ma/>

Le Ministère de l'Investissement, de la Convergence et de l'Evaluation des Politiques Publiques

<https://micepp.gov.ma/fr>

Observatoire du Tourisme

<https://www.observatoiredu tourisme.ma/>

Office National Marocain du Tourisme – ONMT

<https://www.visitmorocco.com/fr>

Société Marocaine d'Ingénierie Touristique – SMIT

<https://smit.gov.ma/>

Banque de Projets Touristiques

<https://banqueprojets tourisme.ma/>

Agence Marocaine de Développement des Investissements (AMDIE)

<https://www.morocconow.com/>

Centres Régionaux d'Investissement (CRI)

<https://www.cri-invest.ma/>

Portail National d'Appui à l'Entrepreneuriat

<https://www.almoukawala.gov.ma/fr>

Confédération Nationale du Tourisme

<https://www.cnt.ma/>